

O'ZBEK TILIDAGI FRAZELOGIZMLAR VA ULARNING MILLIY-MADANIY O'ZIGA XOSLIKLARI

Kidraliyeva Bagila Sadirbekovna

M.Auezov nomidagi Janubiy Qozog'iston tadqiqot Universiteti

Ingliz tili o'qituvchisi,

Jemima220584@gmail.com

O'zbek tili boy va rang-barang frazeologik ifodalar bilan to'la bo'lib, ular xalqning hayotiy tajribasi, urf-odatlarini, qadriyatlarini va tarixini aks ettiradi. Frazeologizmlar o'zbek xalqining kundalik hayotida, she'riyatida va adabiyotida keng qo'llanilib, tilga o'zgacha mazmun va boylik bag'ishlaydi. Ushbu maqolada o'zbek tilidagi frazeologizmlar va ularning milliy-madaniy o'ziga xosliklari haqida batafsil so'z yuritiladi. Frazeologizmlar ikki yoki undan ortiq so'zning birikib, yangi ma'no kasb etgan ifodalardir. Ular ko'pincha bevosita ma'nodan yiroq, lekin keng qo'llanilganligi tufayli o'zining barqaror ma'nosiga ega. Frazeologizmlar xalqning turmush tarzi va mentalitetini aks ettirib, tilga emotsional va obrazli ifodaviylik kiritadi. O'zbek frazeologizmlari xalqning milliy qadriyatlarini, urf-odatlarini va madaniy an'analarini o'zida aks ettiradi. Quyida o'zbek tilidagi ayrim frazeologizmlar va ularning milliy-madaniy xususiyatlari ko'rib chiqiladi:

"Yuragi qattiq" Bu ibora shafqatsiz yoki rahmsiz odamni ifodalash uchun ishlatiladi. O'zbek xalqining mehribonlik va shafqatga bo'lgan e'tibori bu frazeologizmida namoyon bo'ladi.

"Tuyani ko'rmay, pashshani puflamoq" Yirik va muhim narsalarni e'tiborsiz qoldirib, arzimans narsalarga haddan tashqari e'tibor berishni bildiradi. Bu frazeologizm xalqning amaliy aql-idrokka bo'lgan munosabatini aks ettiradi.

"Otasi bilan tortishibdi" Bu ibora o'zidan katta yoki tajribaliroq odam bilan bahslashayotgan yoki urishayotgan kishi haqida aytiladi. Bu frazeologizm o'zbek xalqining kattalarga hurmat va ehtirom ko'rsatish an'anasini aks ettiradi.

"O'zini osmon qadar ko'tarish" O'zini boshqalardan ustun qo'yish yoki haddan tashqari faxrlanishni ifodalaydi. Bu ibora xalqning kamtarlik va mehnatsevarlik kabi qadriyatlarini ko'rsatadi.

"Qo'li uzun" Bu frazeologizm biror joyda ta'siri yoki tanishuvi kuchli bo'lgan odamni ifodalaydi. Xalqning ijtimoiy munosabatlar va odamlar o'rtasidagi aloqalarni qadrlash an'ansi bu iborada o'z aksini topgan.

"Bosh qotirmoq" Bu ibora biror muammo yoki masala ustida chuqur o'ylashni bildiradi. O'zbek xalqining sabr-toqatli va aql-idrokka asoslangan hayotiy qarashlari bu frazeologizmida aks ettirilgan.

Frazeologizmlar tili va mazmuni orqali xalqning tarixiy voqealari, an'anaviy turmush tarzi va e'tiqodlari haqida ma'lumot olish mumkin. Masalan, "Zamon zayli" frazeologizmi tarixiy sharoitlar va vaqt o'tishi bilan bog'liq qiyinchiliklarni ifodalaydi. O'zbek adabiyoti va san'atida frazeologizmlar keng qo'llanilib, ular asarlarga mazmunan chuqurlik va emotsional boylik kiritadi. Masalan, Alisher Navoiy asarlarida frazeologizmlar orqali xalqning turmush tarzi va qadriyatlarini mahorat bilan

tasvirlangan. Frazeologizmlar har bir tilning boyligi va uning madaniyati, tarixi bilan uzviy bog'liq bo'lgan ifodalardir. Ular tilda o'ziga xos ma'no yuklab, tilning mazmunini chuqurlashtiradi va rang-barang qiladi. Frazeologizmlar faqat lingvistik jihatdan emas, balki ijtimoiy va madaniy jihatdan ham qimmatli bo'lib, xalqning dunyoqarashi, urf-odatlar va hayot tarzini aks ettiradi. Frazeologizmlar tilning turli qatlamlari bilan boyitilgan bo'lib, ular lingvistik jihatdan quyidagi asosiy xususiyatlarga ega. Frazeologik birikmalar odatda, alohida so'zlarning lug'aviy ma'nosidan farq qiladi. Masalan, "tashqariga chiqqan qushni qo'lga tushirish" iborasi so'zma-so'z olganda hech qanday ma'no bermaydi, ammo frazeologik ma'noda bu "biror imkoniyatni boy berish" deganidir. Frazeologik birikmalar odatda turg'un bo'lib, ularning so'z tartibi va tuzilishi o'zgarmaydi. Masalan, "o'tdek yonmoq" iborasi doim shu shaklda ishlatiladi va uning so'z tartibini o'zgartirish mumkin emas. Frazeologizmlar ko'pincha obrazli bo'lib, ularda jonli tasvirlar va o'xshatishlar mavjud. Bu obrazlilik tilni yanada boy va jonli qiladi. Masalan, "tikan ustida yurmoq" iborasi odamning qiyin vaziyatda bo'lishini tasvirlaydi. Frazeologizmlar tili xalqning uzoq tarixiy tajribasi, madaniyati va an'analari bilan chambarchas bog'liqdir. Ularning kelib chiqishi ko'pincha xalq og'zaki ijodiyoti, urf-odatlar va tarixiy voqealar bilan bog'liq. Ko'plab frazeologizmlar xalq og'zaki ijodiyotidan, masallar, ertaklar va dostonlardan olingan. Masalan, "Bola maktabga qadam bosdi" iborasi xalq orasida mashhur bo'lgan ertak yoki hikoyalardan kelib chiqadi. Frazeologizmlar ko'pincha xalqning urf-odatlar va an'analari bilan bog'liq bo'lib, ular orqali xalqning turmush tarzi va qadriyatlarini aks etadi. Masalan, "Qo'lni ko'tarib, duo qilish" iborasi xalqning diniy va madaniy qadriyatlarini aks ettiradi. Frazeologizmlar ko'pincha tarixiy voqealar bilan bog'liq bo'lib, ular orqali xalqning tarixiy xotirasi saqlanadi. Masalan, "Yarim oyli bayroq" iborasi o'zining tarixiy ahamiyatiga ega bo'lib, u turli davrlar va voqealarni eslatadi.

Frazeologizmlar tili va tarixi jamiyatning ijtimoiy hayotida katta ahamiyatga ega. Ular orqali xalqning dunyoqarashi, ijtimoiy munosabatlari va axloqiy qadriyatlarini aks etadi. Frazeologizmlar jamiyatning tili, madaniyati va tarixi bilan birga rivojlanib, yangi avlodlarga o'z merosini qoldiradi. Frazeologizmlar ijtimoiy aloqalarni mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi. Ular yordamida insonlar bir-biriga nisbatan munosabatlarini ifoda etadi va o'zaro tushunishni oshiradi. Frazeologizmlar xalqning madaniy merosi hisoblanadi. Ular avlodlardan avlodga o'tib, xalqning tarixiy, madaniy va ijtimoiy tajribasini saqlab keladi. Frazeologizmlar tilni boyitadi va uning ifoda vositalarini kengaytiradi. Ular orqali til o'zining mazmunan boy va xilma-xil ekanligini namoyon etadi.

Xulosa

Frazeologizmlar har bir tilning ajralmas qismi bo'lib, ular tili va tarixi orqali xalqning madaniyati, urf-odatlar va ijtimoiy hayotini aks ettiradi. Ular tilning ifoda vositalarini boyitib, xalqning o'ziga xosligini namoyon etadi. Frazeologizmlarni o'rganish va ulardan to'g'ri foydalanish tildagi madaniy merosni saqlab qolish va boyitishda muhim ahamiyatga ega. O'zbek tilidagi frazeologizmlar xalqning milliy-madaniy o'ziga xosliklarini aks ettiruvchi muhim til vositalaridan biri hisoblanadi. Ular orqali xalqning hayotiy tajribasi, urf-odatlar, qadriyatlar va mentaliteti ifodalanadi. Frazeologizmlarni o'rganish va ulardan foydalanish o'zbek tilining boyligi va ifodaviy imkoniyatlarini yanada oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, ular xalqning madaniy merosini saqlab qolish va kelajak avlodlarga yetkazish uchun ham muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. "O'zbek tili frazeologizmlari" – A. G'ulomov
2. "Frazeologiya nazariyasi va amaliyoti" – Sh. Rahmatullayev
3. "O'zbek tilining frazeologik lug'ati" – N. G'. Rahimov, S. S. Sirojiddinov
4. "Frazeologizmlar va ularning ma'nosi" – H. Jumaboyev

-
5. "O‘zbek tili frazeologizmlari va ularning semantik xususiyatlari" – M. Mirzaeva
 6. "O‘zbek tili frazeologik birliklari" – X. Karimov